

tes til regeringen) til selve visitatserne må Brorson have været en mild og elskværdig, men ingenlunde ukritisk iagttager, og det er meget vel tænkeligt at hans »formaninger« har haft mere brod end man efter det foreliggende vilde tro; han har ikke gerne bidraget til at blamere nogen, men den måde hvorpå han snildt graduerer de karakteriserende adjektiver giver den opmærksomme læser (dengang og nu) et levende indtryk af at han må have haft ørerne godt med sig. Både visitatsberetningerne og de mange breve, mest embedsskrivelser, tegner et smukt og klart billede af salmedigteren som embedsmand. Han har afgjort været af de habile, og ikke en der tog let på sagerne. Den desværre ikke fuldstændigt udgivne samling af akter i Tøxen-sagen giver et indtryk af Brorson som teolog og debattør; her stod han betydeligt svagere, og Hersleb beholder nok væsentlig ret i sin dom, at Brorson kom til kort overfor Tøxen.

Det er ikke blot vort kirkehistoriske persongalleri som er blevet rigere gennem denne bog, den fylder en stor plads ud i vor almindelige kirkehistoriske litteratur, og for jyske lokalhistorikere vil den simpelt hen være uundværlig. Dr. L. J. Kochs indledning er ypperlig, og de mange noter – hvori et kæmpearbejde er nedlagt – er forbilledlige. Både udgiveren og Det danske Sprog- og Litteraturselskab har krav på megen taknemmelighed fordi man ikke blot har skabt en mønstergyldig udgave af Brorsons digtning, men også har ofret et tykt bind på hans visitatsberetninger og breve. Man kommer til at tænke på om det ikke var en ganske selvfølgelig ting at udgivelsen af en mands værker så vidt muligt altid ledsagedes af en tilsvarende publikation af (mere eller mindre) private papirer. Selv den der ikke hylder den psykologisk-genetisk metode kunne vel bifalde denne idé.

P. G. Lindhardt.

Gunnar Olsen: Træhesten, hundehullet og den spanske kappe. (Rosenkilde og Bagger, 1960). 152 s.

Ret beset er det et tragisk og rystende kapitel til kulturhistorien, den nyudnævnte landsarkivar for Sjælland her har skrevet. Træhesten og hundehullet har – ikke mindst takket være skolebøgerne – stedse stået som overskrifter for skildringer af bondebefolkningens historie helt frem til landboreformerne; de har domineret traditionen, og de har domineret litteraturen, også skønlitteraturen, når den har beskæftiget sig med landboliv i fortiden. En egentlig tilbunds-gående undersøgelse med en statistisk behandling er mærkeligt nok aldrig forsøgt; men det ville sikkert også være en meget stor, for ikke at sige uoverkommelig opgave, hvis resultater ville være truet af den kendsgerning, at det i reglen kun er det grelle, der nedfælder sig i arkivalierne.

Gunnar Olsen har i første række bygget sin undersøgelse på trykt materiale; men han har suppleret det med utrykt, særlig fra rets- og godsarkiver, der har givet en række konkrete eksempler til belysning af forholdene. Med stor beherskelse har han undgået at lade sig rive med til den forargelsens skildring, emnet ellers let kunne indbyde til; men selv den objektive form har sin styrke, ikke mindst når det fremhæves, at problemet skal ses i sammenhæng med en række datidige samfundsforhold, som f. eks. den almindelige straffelovgivning og tidens syn på afstraffelser særlig af korporlig art. Det sidste er vigtigst, for pryglene var langt det mest fremherskende træk i den omfattende bondemishandling, der på trods af alle kildemæssige reservationer, givet har fundet sted. Kun få blandt de øvrige samfundsklasser har tilsyneladende haft tanker om, at det kunne eller burde være anderledes, således som det også fremgår af dommene i de refere-

rede retssager. Disse rummer så til gengæld også de allerværste tilfælde. Når der ikke høres noget ufordelagtigt om en godsejer, er der en vis sandsynlighed for, mener forfatteren, at han ikke har været værre, end man fandt rimeligt. Men opfattelsen af, hvad der var rimeligt, har rakt vidt.

Bogen, der på en vis måde falder i tråd med Hugo Matthiessens studier over enkeltfænomener i tidligere tiders samfundsliv, fortjener både for sit emne og for dets behandling mange læsere, og den vil give fortrinlige oplæg for adskillige lokalhistorikere.

Finn H. Lauridsen.

Sven Houmøller (udg.): Excellencen Otto Ditlev Rosenørn-Lehns optegnelser. (Privattryk, Fagskolen for Boghåndværk, 1960). 75 s.

Uden på nogen måde indholdsmæssigt at indeholde væsentlige bidrag til Danmarks historie er Otto Rosenørn-Lehns optegnelser kultur- og personalhistorisk set ingenlunde betydningsløse. Optegnelserne er af den Rosenørn-Lehn, som bortset fra en kort afbrydelse var udenrigsminister 1870-1892. De er nedskrevet i 1863 og har hidtil ligget utrykt i det store arkiv på Oreby. Emnet er en skildring af personerne i moderens slægt og omgangskreds i 19. århundredes første fjerdedel. Rosenørn-Lehn skriver let og elegant, men uden særlig farve; optegnelserne giver dog en række fortræffelige glimt af livet og synspunkterne hos dansk godsejeradel i et tidsrum, hvor den ellers ikke har tiltrukket historikernes opmærksomhed. Af Rosenørn-Lehn selv giver optegnelserne naturligvis også et indtryk, som i øvrigt svarer ganske til det almindeligt antagne. — I henseende til udstyr svarer bogen nøje til den høje standard, man må kræve, når »trykkeriet« tages i betragtning.

Vagn Dybdahl.

Statsrådets forhandlinger 1848-1863. IV. bind. 28. januar 1852-19. april 1853. Udgivet af Rigsarkivet. (Munksgaard, 1960). 709 s.

Det fortjener anerkendelse, at overarkivar, dr. Harald Jørgensen kan holde tempoet ved Rigsarkivets udgivelse af statsrådsprotokollerne. Originalerne er ganske vist ikke særlig vanskelige at have med at gøre, skrevet som de er med skriverhånd, så de frembyder næppe store udgivelsetekniske problemer, men de omfattende registre i hvert bind og bindenes omfang må alligevel give respekt for den præcision, hvormed de udkommer.

Det nu foreliggende 4. bind omfatter gehejmestatsrådets forhandlinger gennem godt et år, fra 28. januar 1852 til 19. april 1853. Det dækker med andre ord C. A. Bluhmes første ministerium.

H. P. Clausen.

Knud Banning: Forsamlinger og mormoner. (Kirkehistoriske studier, 11. række, nr. 8, Gad, 1960). 302 s.

Den 16. juni 1954 udsendte den nyudnævnte biskop over Sjællands Stift, H. L. Martensen, et cirkulære til samtlige provster i stiftet. I cirkulæret anmodede han provsterne om at indsende indberetninger om, hvorvidt der i de enkelte provstier havde »vist sig spor af mormonismen eller andet sektvæsen«, og om der havde »vist sig ytringer af opvækkelse i forening med gudelige forsamlinger«; i bekræftende fald ønskede bispen nærmere oplysninger. Provsterne lod forespørgslen gå videre til de enkelte præster, som derefter i de følgende måneder indsendte deres oplysninger, der i reglen med provstens indberetning gik videre til bispen, i hvis embedsarkiv de er bevarede. Fra de fleste sogne er beretningerne til stede, og det er dem, dr. theol. Knud Banning her har udgivet.